

DIVAN ŞİİRİNDE NEVRUZ

Yard. Doç. Dr. Kadir GÜLER**

ÖZET

Milletleri millet yapan unsurların başında dil ve din gelmektedir. Bunların dışında örfler ve gelenekler millet kaynaşmasının temel taşları olarak kabul edilmektedir.

Milletler, sevinçlerini ve hüznlerini bir arada paylaşacakları günleri tarih boyunca inançlarına ve törelerine bağlı olarak kullanmışlardır.

Nevruz, Türk milleti arasında asırlardır kullanılan gelenek ve töre bayramlarının Hidrellez Te birlikte en önemli kültür kodudur.

Nevruz, Kadı Burhanettin'den Bakî'ye, Şeyhî'den Nedim'e kadar çok sayıda şâirimiz tarafından işlenmiştir.

GİRİŞ

Dini bayramlarımızın haricinde milletimizin ortak sevinç günlerinden biri de Nevruz bayramıdır. Nevruz, yeni gün demektir. Türk milletinin yılbaşı olarak kuttuğu gün olan Nevruz, yeni gün olarak Divanî Lügati't-Türk'de geçmektedir.²

bu yazı, 21 Mart 1998 tarihinde DPU Fen-Edebiyat Fakültesi tarafından düzenlenen "Nevruz Paneli"ne katılarak sunulmuştur.

Dumlupınar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

-ender Pala, Ansiklopedik Dizin Şiiri Sözlüğü, Ank. 1990, s.389

Divanî Lügati'Türk, C. I. s.347

Türk milletinin adını attığı her merkezde Nevruz'a ait bir ize rastlanmas günün eski bir kültür kodu olarak kabul edildiğini ve en eski Türk bayramları biri olarak da kutlandığını ortaya koymaktadır.

Bahar mevsiminin gelmesi, tabiatın değişmesi ve kainatın bu değişime uysa, yazılı metinlerimizin ana konularından biri olmuştur. KAŞGARLI MAHML : baharın gelişinin şöyle ifade edildiğini kaydetmektedir:

Yarattı yağlı çeş
Savurdu ürüng kaş
Tizi İd i karakuş
Tün kün üze yürkenür

"Ulu Tann yeşillikte perüze(Firuze) gibi olan göğü yarattı ve üzerine \e gibi yıldızlar saçtı-yeşim,beyaz bir taştır ki ondan yüzük kaşı yapılır-Mizan \ i dizikti- bu yıldızın adına Türkler karakuş derler- gece ile gündüz birbiri üze örtülüyor."

Nevruz, onbirinci asırdan itibaren yazılmış olan edebî eserlerin çoğunda : . redilmekte, halk şiirinde ise sıkça işlenen bir konu olarak dikkati çekmektedir.³

Onüçüncü asırdan sonra gelişen divân şiirinde de baharın gelişi çok dei ifadelerle anlatılmaktadır.

Nevruzun gelmesi divân şiirinde bayram gibi karşılanmaktadır. Kaside ve . zel nazım şeklinde yazılan ve Nevruzîye denilen şiirler dönemin sadrazamlarına : padişahlarna tekdin edilmiş ve karşılığında da caizeler alınmıştır.

Divân şiirimizde ilk defa Nevruz'u bayram olarak zikreden ondördüncü S sarda ŞEYHOĞLU'dur. Şeyhoğlu, Kenzül-Küberâ adlı eserinde Nevruz gündür lerini bayram, gecelerini ise kadir ve berât gecesi olarak kabul etmektedir.⁴

Aştık u rindâne gelgil kim bu meclis rindinün
Günleri Nevruz-ı yddur dünleri Kadr u Berât

Aynı asırda yaşayan KADI BURHANEDDİN, dünyâya Nevruzun geldiğr dolayısıyla herkesin Nevruza katılması gerektiğini ifade etmektedir:

Nevruzdur cihan yine nevruga başlagıl
Dñ ü perfiyi terk kul imrûza başlagıl⁵

Zi-nevrûzî durur şâhâ visâhün bize nevrûzî
Karı siz iy nigârinler gönün Türk-i nev-âmûzî

³ Aynı eser. C.1, s.330-331

⁴ Kadir Güler. "Edebiyatımızda Nevruz", DPÜ Nevruz Paneli 21 Mart 1997 Bildirileri. Kit. 1997. s 2-5
Mülgan Cumbuz, "Klasik Edebiyatımızda Nevruz", Türk Kültüründe Nevruz. Uluslararası B . Şöleri Bilgileri. Haz. Sadık Tunal, Ank. 1995 s.50
a.m., s.51

Cihanda yine Nevruz oldu bugün
Ne kim maksûd ise rûz oldu bu gün

Onbeşinci asırda Germiyan coğrafyasının yetiştirdiği büyük şairlerden ^EYHİ, Germiyan Beyi Yakup Bey için yazdığı kasidesinde bahar ve Nevruz gününü mutluluk günleri olarak görmektedir.

Nevruz uğurlu ve mübarek bir gündür. Nevruz zamanları bayram olarak kabul edilmektedir. Bayramlar gönüllere mutluluk veren ve cömertliklerin sergilendiği günlerdir. Nevruz, bu sevince iştirak etmekte, nimetlerini tabiatta sergilenmekte ve rasine dökmektedir:

Pîrûzdur bu rûz u hümayûndurur bu dem
Kim hem-dem oldu hyd ile Nevruz-ı muhterem

Asâr-ı rahmet okudu Nevruz-ı dil-fîrûz
İsâr-ı nî'met eyledi çün hyd-ı pür-nî'âm

Nevruz, dünyayı neşelendirmekte, gül bahçelerini güzel kokularla donatmakta, -nünever kılmakta, nurlandırmaktadır⁷:

Zihî Nevruz-ı şâmî kim yine şâd etdi devrâm
Mu'attar eyledi bağı münevver kaldı büstanı

Eydür murâd hyd ile nevrûzdan bu kim
Bir şâh-ı nîk-baht ile hyd ede dembedem⁸

Mes'ûd nice kim ola her hyd-ı baht ile
Pîrûz nice kim gele Nevruz pür-haşem⁹

Onbeşinci asrın şuarâsından AHMED PAŞA gerek ilmi, gerek şiir ve gerek zekâ ve zârefet bakımından kendini herkese kabul ettirmiş bir şahsiyettir. Şiirleri;eki akıcılık ve güzellik Fatih tarafından da takdir edilen Ahmed Paşa, Nevruz'un Tiesini şiirlerinde zikretmekten zevk almaktadır.

Ahmed Paşa, Nevruz'un uğurlu bir gün olduğunu belirtmekte ve bu uğurlu günün âşklar tarafından mûsikî eşliğinde karşılandığını söylemektedir:

Bir mutrib-i hoş-nağme havasındaki uğsak
Nevruz-ı hümayunda ola ana hem-âvâ

Hün-ı adûdan eyledi tiğün zemini surh
Nevruzda nite ki ider lâle-zâr âb

Nevruz'un geldiğini gören bülbül, gül meclisinde Fatih'in zaferlerini öven -zumeler söylemekte ve du'â etmektedir:¹⁰

..hi Divânı, Haz. Mustafa İsen- Cemal Kurmaz, Ank. 1990, s.55
.. s.288
.. s.56
..e., s.57

İd-i Nevruz-ı görüp gül defterinden andelib
Hoş du'â vü medh okur Şâh-ı zafer-yâb üstüne

Ahmed Paşa, teşbih ve mecazlardan faydalanarak yanaktan Nevruz bayranına, saçları da uzun kış gecelerine benzetmiştir:¹²

Ey müneccim ruh u zülfin göricek dilberimün
İyd-i nevrüza bulaşmış şeb-i yeldâ göresin

J]

Ahmed Paşa, Nevruz'u kadir gecesiyle birarada şu mısralarla zikretmektedir

Dün gece mihmânım ol mâh-ı cihân-efrûz idi
Nûr-ı hüsninden dünüm Kadr u günüm Nevruz idi

Gerçi söz bağında çok Nevruz olur güller bite
Bir gülüstandan nişan virmeye bir kaç gül yeter¹³

Ahmet Paşa'ya göre cihan bahçeleri Nevruz'un gelmesiyle süslenmeye başlar. Nevruz'la bayramın bir araya gelmesi, yarin yanağının parlaklığıyla meydan açan rengi arasında ilişki kuran şâir, bu olaylardan mutluluk duymaktadır:

Tâbiş-i mey ki rûh-i yâr-ı dil-efrûza gele
Benzer ol id-i safâ -bahçe ki nevrüza gele¹⁴

Hüsn nevrüzunda uşşık muhayyer eyleyen
Rast ol serv-i dil-cûmun gül-i handânudur

Nice kim Nevruz ile zînet bula bağ-ı cihan
Eylesün ferr-i ruhun eyvânımı hukd-i berin¹⁵

Yine onbeşinci asrın usta şairlerinden NECATİ BEY, bayramla Nevruz'u süslenmiş güzellere benzetmektedir. Bahar mevsiminde sefere çıkırdı; âşk sevgilinin yanağının devrinde bu cihetle ölmeyi(sefere çıkmayı) diler. Nevruz'da, güneşin üstünde bulut olmaz; sabâ yeli sevgilinin yanağındaki kara saçı gidermelidir¹⁶:

Güzeller gibi bayram ile Nevruz
Bezenmiş birbirinden yeğrek olmuş

Onaltıncı asır divân şiirinin zirveye ulaştığı bir dönemdir. Fuzûlî ve Bakî gibi Türk edebiyatının iki büyük şairinin yetiştiği bu yüzyıl, Nevruz'un çeşitli törenlerle kutlandığı ve şiirlerde işlendiği bir devir olmuştur.

Asrın geri planda kalmış şairlerinin kalemlerinde de Nevruz baharın başlığı olarak işlenmektedir. Bu şairlerden RUMELİLİ ZÂİFÎ, Nevruz günlerini

A. Nihad Tarkan, Ahmed Paşa Divanı, İst. 1966, s.46

¹² Cümbür, a.g.m., s. 45

¹³ Tarkan, a.g.s. s.298

¹⁴ Tarkan, a.g.s., s. 310

¹⁵ a.c., s.74

¹⁶ Mehmet Çavuşoğlu, Necati Bey Divanının Tahlili, İst. 1971, s. 145

K. GULER/ DİVÂN ŞİİRİNDE NEVRUZ

gelmesiyle bulutların Hızır gibi âb-ı hayat döktüğünü, ağaçların gönül alan birer taze fidan gibi bezendiğini, gül bahçesinin baştan başa lâlelerle süslendiğini anlatmakta ve gül bahçesinin bu haliyle sevgiliye benzediğini ifade etmektedir.¹⁷

Rûz-ı Nevruz irdi âlem hoş bahar olmuş durur
Her ağaç bir nahl-ı dil-keş yadigar olmuş durur
Sahn-ı gülşenin ser-â-ser lâle-zâr olmuş durur
Bağa gel kim gülsitân nakş-ı nigâr olmuş durur

Za'îfiye göre nevrulun ve baharın gelmesi gül bahçesindeki şarap müptelâ-lanna fırsat vermektedir. Bu demlerde sâkl, dolu kadehleri sunmakta ve bu suretle sohbetler koyulaşmakta ve kızışmaktadır.¹⁸

Nevruz bahar irdi gülistanda müdâmi
El virdi çü fırsat

Sâkl getir ayağı ele sun tolu camı
Tâ germ ola sohbet

*Nevruz, çemen alamı, su kenarı bir gül bahçesinde olmuşken , bir taze güle bülbül ne sözler söyler. Bu tenhalıkta vuslat, ne hoştur.¹⁹

Nevruz ola vü sahn-ı çemen ola leb-i âb
Bir gülsen içinde
Bir taze güle bülbül ide nice kalâm
Tenhâ zihî vuslat

Aynı aşım melâmet neşesini şairlerine yansıtan , dervişane bir ruha sahip, mütevâzi, kadere teslim olmuş, rindçe bir yaşayışı olan ve pervasızlığı ön planda tutan şairlerinden USÛLÎ,²⁰ Nevruzlu baharın başlangıcı olarak ele aldığı bahâriyyesinde tabiattaki değişiklikleri anlatmaktadır. Baharın gelmesi cihâna taze can vermektedir. Uryân olan tabiat ve ağaçlar şâh-ı Nevruz sayesinde, onun yol göstermesiyle yeşil yapraklı elbiseler giymektedirler.

Şâh-ı nevruzu yeşil yapraklı hil'at giydirip
Her şecer uryân iken buldu şî'ar ile cisâr²¹

Bayramlar karşılıklı ziyaretlerin yapıldığı günlerdir. Tokalaşmak ve el öpmek gibi bayramlara mahsus özellikler Nevruzla beraber zikredilmektedir:

İyd ile Nevruzdan şâd olduğu halkın bu kim
El veriptir dest-bûsa hazret-i mîr-i kibar²

İnsanlar, kainat halkı bayram günlerinde fesh bulur. Bahar günlerinin süslenmesi yani bayramı ise Nevruz günleridir:

Kamî Akası, Rumelî Z a ^ , Hayatı, San'atı, Eserleri ve Divanından Seçmeler, M. E. B., İst. 1993, s.40

n.e., s.46

n.e., s.47

20

Mustafa İsen, Usûlî Divanı, s. 15

n.e., s. 66

21 - n.e., s.67

İyd-i ferahla ferah buldukça halk-ı kâyiüst
Rûz-ı Nevruz ile zeyn oldukça eyyâm-ı bahar

Bir ayag üzere durup el kaldımp kıldı du'â
Ber-kadem Nevruz sultanı kudumuna çenar

Ustûfî, Evrenosoğullarımdan Abdî Bey için kaleme aldığı "Bahâriyye'sinde Abdî Bey'in günlerinin ve gündüzlerinin Nevruz, gecelerinin ise kadir ve berât gecelen gibi olmasını istemekte, gece ve gündüzünün şad ve mutlu geçmesi için dua etmektedir:

Her günün Nevruz u ncd olsun gecen kadr u berât
Devlet ile behcet u şâfide ol leyi ü nezâr

Her muradın kim ola gelsin ayağa sâye-veş
Gülbin-i ömrün nihâl-i serv gibi payidar"

"Yaşadığı her coğrafik alandan etkilenmiş Türk toplumu; idrâk gücünün, şuurunun ve ruhindaki iradî aksiyonun sağladığı verilerle öz ve çevresindeki sihir ve cazibeyi asla kaybetmemiş, bünyesine aldığı her yeni"unsurla eski kültür dinamiklerini ihtişamlı bir senteze ulaştırmayı başaramıştır."

Türk milleti, yılbaşını bahar mevsiminin ilk ayında kutlamaktadır. Bahar mevsiminin girişiyile birlikte, çeşitli uygulamalar görülmektedir."

Onaltıncı asrın Sultanı'ş-Şuarâsı olan BAKİ, Oniki ayın sultanı olan Nevruz'u, güzellerin sultanını seyrettiği gün olarak zikretmektedir."

Bahâr-ı âlem-i vuslatda cl sultân-ı hübâm
Temâşâ ettiğim gündür bana Nevruz-ı sultanî

Güvercin, gerçek hayatta olduğu şekliyle divan şiirinde de haberci, ulak olma özelliğinden istifade edilerek çeşitli benzetmelere örnek olmuştur. Bakî, Nevruzun gelmesiyle birlikte rûzgârın her yana haber uçtuğunu şöyle ifade etmektedir" :

Her yana mektûb uçurdu bâd-ı nevrûzî yine
Beğ-i nesrini kebûter gibi perrân eyledi

Sevgiliye kavuşma günü ne Nevruza ne de bayrama benzer o ancak kadir gecesine ulaşanların anlayacağı bir gündür:

Ne îde benzedi rûz-i visalin dil ne nevrûze
Şeb-i Kadr'e irişenler irer ol rûz-i firuze

a.c., s. 69

a.c., s.60

a.c., s. 69

¹⁰ Pakize Aytaç, "Nevruz Üzerine Bir Sohbet". Türk Kültüründe Nevruz, Uluslararası Bilgi Şölen: Bilgileri, Haz. Sadık Tural, Ank. 1995 s. 11 I

¹¹ Abdülhalük Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ank. 1996, s. 24

¹² Cınbur, a.g.m.. s.38

¹³ Sabahattin Küçük, Bakî Divânı. Ank. 19, s. 22

Bakî, Nevruz'u bir aynaya benzetir ve ilkbaharın seher vaktindeki güzelliğinin bu aynadan aksettüğünü söyler. Bahar mevsimi gelince çiçekler belirmeye başlar , çünkü Nevruz nazlanarak bu aleme ayak basmaktadır.²³

Bakî'ye göre Nevruzun gelmesi, güneşin doğusuyla birlikte kainatın ufuklarının güzel kokulara bürünmesini sağlamaktadır :

Mu'attâr kıldî âfâkı nesîm-i bâd-ı nevrûzî
Fürtzân oldı hûşkdün çerâğ-ı 'âlem-efrûzî
Ziyâ-bahş olsun âfâka cemât-i âlem-efrûzî
Fürtzân eyledükçe tal'at-i nev-rûz dünyâyı"

Bahar gelince bülbül gül için feryade başlar.Nevrûzun gelmesiyle beraber Bakî'nin gönlüde, bülbüller gibi, sevgilisinin güzelliğinin vasıflarını övmeye başlamaktadır": "

Vasf-ı hüsninde ser-agâz itdi dil nev-rûzda
Bülbü-i şîrdenüfî itdikleri gulul gibi

Bakî, nevruzun tabiatı diriltmesiyle Mesih'i hatırlatmakta ve baharın gelişyle birlikte tabiatın yokluk uykusundan uyandığını söyler.²⁴

Ruh-bahş oldu Mesihâ-sıfat enfâs-ı bahar
Açıldır didelerin hâb-ı ademden ezhâr

Dirîl bayramların dışında kutladığımız kutsal günlerimizden ve gecelerimizden olan Berât ve Kadir geceleri, Nevruzla birlikte anılmakta ve hükümdarın ikbalinin Nevruz gibi olmasını dilemektedir.²⁵

Kadr ü şerefde her gicesi Leyletü'l-berât
Eyyâm-ı 'ömr-i devleti nev-rûz u nev-bahâr

Divân şairlerimizin çoğu müzikî-şinastır. Şiir meclislerinin sohbet konuları arasında müzik ile ilgili değerlendirmeler dikkat çekicidir. Böyle meclislerin müdavinlerinden olan Bakî, Nevruz ile müzik arasında ilginç benzetmeler yapmaktadır.

Türk müziğinin eski makamlarından olan Neva, Nevruzda gül bahçesinde bülbül eşliğinde söylenen güzel bir gazelin taksim makamı olarak zikir edilmektedir. Nevruz havası, nakaş bağlamak, terennüm etmek, edâ(tarz), Neva makamı gibi terimler dönemin özelliklerini ortaya koymaktadır.

Cunbur, a.g.m. s 44

Küçük, a.g.e., s.429

a.t., s.36

²³ a.e., s.430

Abdurrahman Güzel, 'XIV-XV. Yüzyıl Edebiyatında Nevruz'. Türk Kültüründe Nevruz Uksularası Büğü Şöteni Büğüleri . Haz. Sadık Tural, Ank. 1995, s.100

Küçük, a.g.e. s.39

Nakşlar bağladı nev-rûz hevâsında çemen
Eylesün hûb edalarla terennüm bülbül³⁶

Başladı gül-şende mürğ-i hoş-nevâ nev-rûzdan
Şâh-ı gül bezminde taksim itdi bir garrâ gazel³⁷

Ser-âgaz itdi nev-rûz-i Acemden bülbül-i şeydâ
Kılıp bir savt peyda feth-i Azerbaycan üzre³⁸

Bakî, Nevruz'u sultana, bağın yeşillenmesini divânın toplanmasına, çimeni zümrüd tahta, güneşi altın taca ve devrin padişahı III. Mehmed'in adaletini de Nevruz'un adaletine benzetmekte ve cihanın adaletle süslendiğini ifade etmektedir:

Dî vâñ ider vakt-ı seher Nevruz-ı sultanî meğer
Devrân uruktan gösterir taht-ı zümrüd tâc-ı zer

Han Muhammed şeh-i âdil ki zamân-ı adli
İd-i Nevruz gibi kıldı cihanı tezyin

Onaltıncı asrın usta şairlerinden HAYÂLİ, nevruzu yılbaşı olarak değerlendirmektedir. Nevruz-ı sultan, Sultan Melikşâh'ın Türk milletine armağan ettiği takvimin adıdır. Ayrıca Nevruz-ı Acem tabiri Türk müziğinin eski mürekkep makamından biri olarak zikredilmektedir:

Okusun savtı Nevruz-ı Acem nakş-ı Safâhân'da
Keremden Ahmed'e billahî dervişane aşk eyle³⁹

"Nevruz, ilkbaharın birinci ve altıncı günü olmak üzere iki çeşittir, ilki Nevruz-ı âmme, ikincisi Nevruz-ı hassadır. Bu günde zevk ve eğlence ve işret olduğu görülür. Nevruzda geceyle gündüzün eşit oluşu da çeşitli şekillerde ifade edilir:

Nevruz-ı hüsüne ereli hatt-ı mûşg-bâr
Okdu beraber ey perî geceyle gündüzüm⁴⁰

Hayâli, gece ve gündüzün beraber olduğu Nevruz günlerinin, mutluluk günleri olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Sancak u tuğun eder rûz-ı sa'îdin Nevruz
Her ne vaktin ki beraber ola bu leyî ü nehâr

Nevruz, güller şahına kazasker olmuştur. Gece ve gündüz birlikte gelerek Nevruz-ı şerifin huzurunda el bağladılar:

Kâzî asker oldu gül şahına Nevruz-ı şerif
Gece gündüz geldiler ana beraber durdular '

³⁶ a.e., s. 283

³⁷ a.e., 291

³⁸ a.e., s. 359

³⁹ Cemal Kurmaz, Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili, İst. 1996, s.491

⁴⁰ a.e., s.194

⁴¹ a.c. s.491

Geceyle gündüzün bir olması, kendinden geçmek, kendini kaybedecek kadar üzölmek, geceyi gündüzü karıştırmak anlamlarında da kullanılmıştır.

Sevdiği güzeli nevruzda dışarıda gören ZATİ, kendine yüz verilmemesini ve bundan dolayı üzüntüsünü şöyle ifade etmektedir:

Nevruz irüb ağıyar ile seyr eyledi dilber
Gicemle günüm okı benüm yine beraber "

Asrın önemli şairlerinden FİGANİ, nevruzun gelmesiyle gülbahçelerinin cennet bahçelerine berzediğini, ipek atkılardan çadırların kurulduğunu söylemektedir:⁴¹

Kurdu sahn-ı çemene hayme-i dîbâ Nevruz
Lâleden aldı ele câm-ı musaffâ Nevruz
Bezm-i gülşende idüp kâmet-i ra'nâsım arz
Geydi cânâne-sıfat câme-i hadra Nevruz

Türk edebiyatının zirve şairlerinden FUZÜLİ, Nevruzun bütün memleketlere adaletiyle mutluluk dağıttığını belirtmektedir:

Felek -mertebe kûb-i hürşîd-siret
Ki Nevrûz-i adliyledür mülk hurrem⁴²

Fuzûlî, gönün açılmasıyla gülün açılması arasında "Nevruz günleri sebebiyle benzerlikler kurmakta ve bu günleri kavuşma günleri, dolayısıyla mutluluk günleri olarak kabul etmektedir:

Her gün açar gönümi zevk-i visâlün yenleden
Gerçi güller açmağa her yılda bir Nevruz olur⁴³

Fuzûlî, Şâh-ı Evliyâya olan bağlılığını nevruzla birlikte anan şairlerimizden- dir. Nevruz, uğurlu ve masut günler olarak anlatılmakta ve Şâh-ı evliya günlerinin Nevruz gibi bahiyar olmasını istemektedir:

Her yirde tâ Nevruz ola gül bu-sitân efrûz ola
Nevruz tek fîrûz ola eyyâm-ı Şâh-ı evliya⁴⁴

Fuzûlî, Kanûn'nin Bağdat seferinden sonra bu fethi Nevruz günleri gibi mutlu günler olarak kabul etmektedir. Bu fetihten sonra Bağdat'ın her günü bahar mevsimine benzer görölmektedir:

Serîr-i hükûm-i burc-i evliya senden bulur zîver
Safîdan her günü Nevruz vü her fâsh bahar olsun⁴⁵

⁴¹ A. Nihat Tarten, *Zatî Dîvanı*, İst. 1969 s. 273

Abdulkadir Karahan, *Fîganî ve Dîvânı*, İst. 1966, s.67

⁴² *Fuzûlî Dîvanı*, Haz.Kenan Akyüz v.d., Ank. 1990, s.90

⁴³ a.c., s.223

⁴⁴ ..
a.c., s.32

Çemende âhına hükm-i eyâlet-i Nevruz
 Misâl-i hükme nisâr eyleme şükûfe-direm⁴⁷
 Niçün kim zât-i pâkûn mazhâr-ı t'eyz-i adâletdür
 Bu mülkûn her günin Nevruz u her faslın bahar eyler⁴⁸

Çeşitli coğrafi alanlarda değişik şekillerle bu güne kadar gelen Nevruz, unutulmaya yüz tutan kültür değerlerimizden biridir.⁴⁹

Onaltıncı asrın rind ve mütefekkir şairi BAĞDATLI RUHÎ, yazdığı bir mersiyesinde nevruzu matem günü olarak görmekte ve halkın sevincine iştirak etmemektedir:"

İrdi Nevruz halk hurremdir
 Bana mevruz rûz-i matemdir

Geçdi Nevruzda çiğir-küşem
 Bu ne Nevruzdur ne âlemdir

Bağdatlı Rûhî'ye göre bahar safa eyleyecek zamandır. Bu demler, gül ve kadeh devridir. Alerme rezil olmamak için dikkat edilmelidir.

Edebiyatımızda Terkib-i Bend'yle anılan B. Ruhî, Nevruz'u anlattığı bir müseddesini şu şekilde bitirir:

N'ola Ruhî gibi alub ele câm-ı sahbâ
 Kûh u sahrayı tolağsam yürüsem subh u mesâ

Bir ben olduğum için neyleyin ey mehlîkâ
 Gör nedir evvel sözünden inşûr câne safa

Köhne 'âlem yenilendi yine Nevruz oldu
 Gül gibi sağâr-ı mey encümen efrûz oldu

Onaltıncı asrın usta şairlerinden biri olan NEVÎ, aynı zamanda devrinin önemli müderrislerindedir. Nevî, 21 Mart'ta güneşin Koç (Hamel) burcuna girdiğini ve bahar günlerinin geldiğini belirtmekte, bahann kutlanması için halkı gül bahçesine eğlenmeye çağırmaktadır:

Nevî, Nevruzun yumuşak mizacından dolayı dünyanın havasının yumuşamaya başladığını ifade etmektedir

Kudûm-i nevbahâr lutfi kaldı mu'tedil dehri
 Meğher itdi takaddüm sâat-i Nevruz-i sultanî

47

s.c., s.

s.c., s.64

48

s.c., s.79

Mustafa Turan, "Tarihi Kaynaklar Işığında Nevruz'un Menşei Meselesi", Millî Folklor, Sayı 38, Bahar-1998, s.102

⁴⁹ RAM Dîvânı. İst. 1287. s.71

Hergiz tefâvüt itmedi Nevruz u zemherir
Seyfu şitânun okdı gibi itibârı bir

Nevruz günlerinin gelmesine sevinmeyenler olduğunu söyleyen Nev'î, rûzgârın baharın gelmesine kızdığını, sert ve soğuk davranışlarıyla Nevruz'a hürmet göstermediğini yazmaktadır:

Nevruz kım bu bezm içine yılda bir gelir
Hürmetsüz itdi anı da bu köhne rûzgâr

Unutdı pîr olup gerdun zamân-ı berf ü bârânı
Tecâvüz etdi ad-i köhneden Nevruz Sultânı

Nevruz'un gelmesiyle âlem neşelenmiştir. Bu günler çemen bağındaki bademleri çiçek açacak kadar sevindirmiştir:

Nevruz irişüp hurrem olup âlem açıldı
Yüzi gözi gükli çemen ü badem açıldı

Bayramlarda el öpmeğe gelenlere akça verilmektedir. Nevruz'da yağın kar, feleğin akça saçması olarak ifade edilmektedir:

Nevruza karşı sacdı felek berf-i bî-şumâr
Lâyıkdur akça saçmağa hakka ki nev-bahâr

Tuş-ı câme-i hûbî olup hat-ı sebzün
Geyürdi sana güzellik kabâ-yı nevrûzî

Nev'îye göre güzârın sıkıntısı ve sevinci Nevruz'un elindedir. Goncalar açılıp açılmamak hususunda kararsızdırlar:

Şeh-i Nevruz elinden kabz u bastı şimdi güzârın
Temaşa kıl çemende gönçe ile verd-i handam

Onyedinci asra damgasını vurmuş olan Padişah IV. İYİURAD, gönlüne seslenmektedir. Nevruz'un gelmesiyle gül devrinin başladığını, bu demin insana can başıladığını dolayısıyla uğurlu bir zaman olduğunu ifade etmektedir:

Ey gönül gül devridür vakt-i nev-i Nevruzdur
Cân başıqlar âdeme bu dem dem-i firuzdur

Bu zamanda kimse şehrin vaizinin nasihatlarını dinlememektedir. Sala sesleri insanları bu mübarek günde yemeye içmeye çağırmaktadır:

Vâ'iz-i şehrûn kimesne pendini gûş eylemez
İyş u nûşa es-selâdur bir mübarek rûzdur

Onyedinci asırda NEF'î nevruzla ilgili Nevruzîyye'ler yazmıştır. Bu Nevruzîyye'lerinden birinde şöyle seslenmektedir: -

²¹ Abdulkadir Karahan. Neft Divânından Seçmeler, Ank. 1992, s. 176

Erişdi bahar oklı yine hemdem-i Nevruz
Şâd itse n'ola dilleri câm-ı Cem-i Nevruz

Net'i, Sultan Ahmed'in günlerinin Nevruz, gecesinin de Kadir gecesi olması ve Allah'ın Sultan'a şahlara baht açıklığının kiblesi olacak bir merteye vermesi için du'â etmektedir:

Hakk rûzunu Nevruz u şebîn Kadr ede her sâl
01 pâyade kim kible-i ikbâl-i şehândır

Şâir, baharın gelişini Nevruz'a arkadaş olarak düşünmekte ve gönülleri Cem'in kadehinin sevindirmesinin kimseye zarar olamayacağını yazmaktadır:

Bu mutlu, uğurlu zaman, ancak yılda bir defa olur, Nevruz âlemi eğer her zaman olmazsa garipsenmez, şaşılmaz, çünkü Nevruz yılda bir kez gelir

Yılda bir olur bu dem-i ferhunde acêb mi
Olmazsa her eyyamda ger âlem-i Nevruz

Nef'ye göre Nevruz ağlanacak günler değil, tasanın ve üzüntünün bırakılacağı günlerdir, gül bahçesinde açılan gülleri seyrederek gülüp açılma zamanıdır¹³:

Durma ey dil böyle ah u zâr ile nevrüzda
Gül açıl seyr-i gül ü gülzâr ile Nevruzda

BAHTI mahlasıyla şiir söyleyen Sultan I. Ahmed, Nevruz'un bu köhne âlemi yenilediğini ve gelişyle cihâna yeniden cân bağladığını ifade etmektedir:¹⁴

Yenilendi bu köhne âlem irince hemân Nevruz
Cihâna makdemyle bahş idüpdür taze cân Nevruz

Dünya bahçeleri hep çiçeklerle dolsa bunda şaşacak ne var? Nevruz, bahçelere çeşitli çiçekler armağan etti:

N'ola hep bûstan-ı âlem ezhâr ile pür olsa
Getürdi bağa çok dürlü şükûfe armağan Nevruz

Nevruz gelse, o eski günleri hatırlayarak herkes bahar mevsiminin tadını çıkarsa diyen Bahâtî, düşüncelerini şöyle şiirleştirir:

Nevruz irişse yad edüp ol eski demleri
Her kimse aksa dadını bu rûzgârdan

Asrın ulemâ şâirlerinden ŞEYHÜLİSLÂM YAHYA, Sultan Ahmed'in saltanatının bin yıl devam etmesi, bayram ve Nevruz'un pâdişâhın ayağına yüz sürmesi gerektiğini şöyle ifade etmektedir:

¹³ A.e., s.196

¹⁴ Büyük Türk Klasikleri, C.5, s.67

Rıcam okdur ki bin yıl pâyine yüz sürsün ey Yahya
Biri birinin ardınca cihânun ıyd u nevrûz

Güneş, divana çıkıp bağdakilere kerem etmelidir, çünkü Nevruz vaktidir.

Şâh-ı eyvanı hamel teşrîp idüp dîvânını
Ehl-i bağa eylesün cüd u sehâ nevrûzdur

Şeyhülislam Yahya, Nevruz'un gelmesiyle sabâ rüzgârının goncaların kalbini ferahlattığını, yani goncaların gül olup açıldığını yazmaktadır.⁵⁵

Goncenün açsun yine kalbin sabâ nevrûzdur
Bülbül-i zâr eylesün bir hoş neva nevrûzdur
Gönce tûlun açmadı Yahya bezârun rağmesi
Bi-haberdür dahi ol uşşâkdan nevrûzdan⁵⁶
Mihribanlık gördü hurşîd-i cihân-efrûzdan
Germ olup bülbül nevaya başladı nevrûzdan

Yahya Efendi, Nevruz günlerinin gelmesine rağmen güneşin görünmemesini yani kışın hâlâ tesirini sürdürmesini şöyle zikretmektedir:

Nevruz u nevbahârun iğen hükmi olmâcî
Göstermez oku kendüyi hûşîd-i tâb-dâr

Ş. Yahya, Nevruz'da geceyle gündüzün eşitliğini, ayrılık gecesiyle kavuşma gününün kendisi için eşitliğine benzetmektedir:

Yahya'ya şeb-i hecrile birrûz-i visalın
Bir hâlete imiş ki anun her günü Nevruz

Nevruz'u bayramla bir gören Yahya Efendi, IV. Murad'a seslenirken Onu dünyayı aydınlatan güneşin parlaklığına, keremini ve cömertliğini de denize benzetmektedir:

Tal'atündür hüsrevâ mîhr-i cihân-efrûzumuz
Kacr-i bahrunçur cihanda ıydumuz nevrûzumuz⁵⁷

Onyedinci asrın âlim ve şâirlerinden olan GANİZÂDE NÂDİRİ, Nevruz'un gelmesiyle cihânın İrem Bağı olduğunu ifade etmektedir. Arifler için gam gidermenin yolu gül bahçesinde saz ve söz ile eğlenmektir:

Ârâyiş-i nevrûzla oldı cihan bağı İrem
Gülşende saz u söz ile arifler itsün def-i gam⁵⁸

Şeyhülislam Yahya Divanı, Ank. 1990, s. 111

⁵⁵ a.e., s.277

Canbur, a.g.m., s.48

Numan Külekçi, Ganî-zâde Nâdiri ve Divânından Seçmeler, Ank. 1989, s.218

Asrın şuarısından NAILİ, Ahmet Paşa için yazdığı methiyesinde Nevruz'u cömertliği bakımından ele almaktadır:

Rûz-i Nevruz-i kerem fâsî-ı bahâr-ı hurrem
Zîb-i eyvân-ı hamel mîhr-i mahal sadr-i ecel

Nailî, Nevruzîyye'sinde Nevruz'un gelmesiyle sâkinin mecliste mey sunmaya başlamasını, destlânın toplanmaya başladığını belirtmektedir. Bülbüllerin ses meşk edenlerden daha tiz çıkmaktadır:

Tizdir feryadı meşk-i nâleden bülbüllerin
Eylesün mutrblar âheng-i neva nevruzdur⁶⁰

Nâilî'ye göre Nevruz çimen ülkesinin şahıdır. Sabâ rûzgân ise goncannın etrafında pervane gibi dönmektedir:

Şâh-ı nevruzdan oldu yine mülk-i çemene
Gönce tûmânının isâline pervane sabâ⁶¹

Şâire göre, güneş Koç burcunun tahtına oturunca rindlerin içki beratları hep yenilenmektedir. Nevruz mevsiminin, ilkbaharın sevinciyle bayram ayının mutluluğu insanın ruhuna şaşılacak derecede, iki kat neşe ve coşkunluk veriyor.⁶²

Cülus edince hamel tahtgâhına hurşid
Berât-ı işreti rindânın oldu hep tecdid

Mezâk-ı ruha aceb neşe-i dî-bâlâdır
Neşât-ı mevsim-i Nevruz u şâdî-i meh-i yd

NEŞÂTÎ, baharın gelmesiyle Nevruz rûzgârının çiçeklerin açmasına yardım ettiğini söylemekte ve bülbülün baharın açılmasına da yardımcı olacağını ummaktadır:

Bahar ineli yine ezhârı açdı bâd-ı nevrûzı
Aceb mi ger açılsa bülbülün de baht-ı firûzî⁶³

Neşâtî, Nevruz'un bir anının alemin bin zevkine değecek kadar kıymetli olduğunu zikretmektedir:

Olsa n'ola yârân-ı safâ hurrem-i Nevruz
Bin âlem-i pür-zevke değer bir dem-i Nevruz⁶⁴

MEZÂKÎ, nevrûziyyesinde, Nevruz'un gelmesiyle cihanın gül bahçesine döndüğünü müjdelemektedir. Bu gül mevsiminde goncalar sarık kenarlarında baş üzerlerinde yer almaktadırlar.⁶⁵

Hahuk İpekten. Nailî Divânı. Ank. 1990, s. 19

60

a.e., s.77

a.e., s.80

61 Hahuk İpekten. Nailî, Ank. 1986, s.82

Mahmul Kaplan. Neşâtî Divânı, İzn. 1996, s. 126

a.e., s.49

Müjde kim bezm-i cihan gülzâr olur nevruzda
Sagar-ı mey gül-i bî-hâr olur nevruzda

Fesl-ı güldür sünbül-i bağ-ı cinâm n'eylerüz
Goncalar zîb-i ser-i destâr olur nevruzda

Yüzyılın sonlarında yaşadığını tahmin ettiğimiz ÇELEBİZÂDE EFENDİ, Nevruz'un gelmesinden dolayı Allah'a yüzlerce şükür etmektedir.⁴⁴

Gel yine sultân-ı felek-efser-i Nevruz
Sad şükr be-mevlâ

Cünd-i de sındırdı bahar asker-i Nevruz
Mahv oldı ser-â-pâ

Divân şirinde Nevruz konusunu en fazla işleyen şairlerden biri onsekizinci asırda yaşamış olan NAZİM YÂHYÂ'dır. Nazim'e göre Nevruz zamani baştan beşa âşıkların nağmeleri duyulmaktadır:

Âşıkane nağmelerle dem-be-dem nevruzda
Hep nevadır kavli uşşâk-ı Acem nevruzda

Baharın güzel kokusu bülbülün aklını başından almakta, sabah vakti esen ılık ve serin rüzgâr gülleri açmaktadır:

Bülbülü itdi dimağ-ı âğufta bîy-i nevbahâr
Gülleri açdı nesim-i subh-dem nevruzda

Nevruz, âlemi şereflendirmektedir. Bu dem bayram olarak kutlanmakta ve dünya bu bayrama iştirak etmektedir. Elde fırsat varken bu vakitler telef edilmemelidir

Yar ile olsun iştetin var iken elde fırsatın
Evkâtını itme telef hem iyd ü hem nevruzdur

Nevruz ve bayramı birbirinden ayırmayan N. Yahya, duygularını şu mısralarla ifade etmektedir:⁴⁵

Meclis-i gülzâr-ı âlemde hem-âguş oldular
Âşık u ma'şuka döndü gûya Nevruz u iyd

Onsekizinci asrın usta şairlerinden NEDİM, Nevruz güneşinin parlaklığını, mübalağalı bir ifadeyle övdüğü padişahın köşkünün duvarındaki parlak aynadan daha güçsüz görmektedir:⁴⁶

Ahmet Mermer. Mezkû Divânı, Ank. 1991, s.51 I

⁴⁴ Muvaffak Elatun, Türk Edebiyatında Müstezâd, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniv. Sosyal Bil. Ens., Kırıkkale 1997, s.300

⁴⁵ a.e., s.353

Şevket Kutkan. Nedim Divânından Seçmeler, Menin 1992, s.31

Mihr-i nevrûzun yüzü yokdur mukabil olmağa
Kasrı dîvârındaki âyine-i rahşâma

Nedim, "Erişdi nevbahar eyyamı açıldı gül ü gülsen" mısralarıyla geldiğini haber verdiği bahar günlerini, İbrahim Paşa için yazdığı kasidesinde mübarek ve uğurlu zamanlar olarak kabul etmektedir.

Hoşa mübâre-i mes'ûd rûz-i feruh-dem
Zihî güşâde vü dil-keş zamâne-i hurem

Nedim'e göre bu günün sabahında yüzlerce safâ gizlenmiştir ve akşamında binlerce ferah saklıdır. Şâir, Nevruz'un bir demine Cem'in tüm saltanat süresini ve yüz Baykara zamanını feda etmektedir.

Güneşin Koç burcuna girmesi ve Selçuklu Sultanı Melikşâh zamanında vezir Nizamü'l-Mülk'ün gayretleriyle kullanılmaya başlanan Takvim-i Sultanî veya diğer adıyla Takvim-i Celâli, Nedim'in Nevruzîye'sinde şu mısralarla ifade edilmektedir:

Bir rûz odur ki sabahında sad sata muzmer
Bir rûz odur ki mesâsında bin ferah müdgam

Vezîr-i devr-i zaman kim hameldeki hürşid
Celal ü câhına nisbetle bir emîn-i ganem

Nizâm-ı mülk degül bak hele Melikşâh'un
Derinde okı mı peyda bu rütbe hayl u haşem

FITNAT HANIM, Nevruz'un gelmesiyle gül bahçesinde bahar mevsimini yaşamaya başlamasını Allah'ın kudret sıfatının görünmesi olarak zikretmektedir:

Dem-i Nevruz irişdi gülşene fasl-ı bahar oldu
Yine âsâr-ı feyz-i kudret-i Hak aşikâr oldu

SÜNÛLZÂDE VEHBÎ, Nevruz'u gülbahçesinde tahta çıkan bir sultan olarak ifade etmekte, gülün renk ve kokusunun kaynağını Nevruz'un bereketine bağlamaktadır.

Şeh-i Nevruz çakdı tahta sahn-ı gülsitân üzre
Kuruldu nahl-gülden şâyebânlar bülbülân üzre

Feyz-i Nevruz ile bulmuş reng u buy-ı yâr gül
Vaktidir arz eylesün bülbüllere didâr gül

SÛRÛRÎ, bülbülün Nevruz sabahlarında acı ve inleyişlerini bırakarak ezâ-okumaya başladığını ve goncaların bu ses karşısında uyuyamayarak uykusuz kaldığını, yani gül olarak açıldığını söylemektedir:

Subh-i nevrûzun ezanın okudu bülbül-i zâr
Gonceler hâb-gehi gaybden okdu bi-dâr

SONUÇ

Divân şiirinde Nevruz; yeni yıl, Celâli takvimi, baharın gelmesi, Koç burcuna girilmesi, mevsimlerin sultanı, müzikli makamları, ayrılık ve kavuşma günleri, gece ve gündüzün eşit olduğu zaman, adalet, Kadir ve Berât gecesi, dîni bayramlar ve devrin yöneticilerine övgü gibi çok çeşitli konulara kaynaklık etmiştir.

Dünyaları ve asırları bu kadar farklı olan şairlerin aynı ortak duyguları ifade etmeleri, nevruzun Türk kültür ve edebiyatındaki yerini ve önemini göstermektedir.

Divân şiirini, konu olarak halktan uzak sayanlar Nevruz'u halk kültürünün bir parçası olarak kabul etmemiş olabilirler, fakat incelenen beyitlerden anlaşılacaktır ki halka ait bir gelenek ve töre bayramı olan Nevruz, Divân şairlerinin değişik şekillerde ele aldığı ortak bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da divân şairlerinin halkın ortak duygularına ne kadar ilgi gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

Türk milleti, Türk coğrafyasının bütününde kutlanan Nevruz'a ve diğer kültür kodlarına sahip çıktıkça ve kutlamaya devam ettikçe, birlik ve beraberliğini muhafaza edecek ve sonsuza kadar yaşayacaktır.

KAYNAKLAR

- AKARSU, Kamil, Rumelîli Za'if, MEB, İstanbul 1993
AYTAÇ, Pakize,- CUMBUR, Müjgan,- GÜZEL, Abdurrahman,- "Klasik Edebiyatımızda Nevruz", Türk Kültüründe Nevruz, Uluslararası Bilgi Şöleni Bilgileri, Haz. Sadık Tural, Ankara 1995
BAKİ DİVÂNI, Haz. Sabahattin Küçük, Ankara 1994
BÜYÜK TÜRK KLASİKLERİ, C. 5, İSTANBUL 1993
ÇAY, Abdulhalûk, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ankara 1996
ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, Necati Bey Divanı'nın Tahlihi, İstanbul 1971
DİVANÜ LÖGATİ-T-TÜRK, Haz. Besim Atalay, TDK, Ankara 1990
EFLATUN, Muvaffak, Türk Edebiyatında Müstezad, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 1997
FUZÜLİ DİVÂNI, Haz. Kenan Akyüz v.d. Ankara 1990
GÜLER, Kadir, "Edebiyatımızda Nevruz", DPÜ Nevruz Paneli Bildirileri, Kütahya 1997 *
İPEKTEN, Haluk, Nâilî Divânı, Ankara 1990
KARAHAN, Abdulkadir, Figâm ve Divânçesi, İstanbul 1966
_____, Neff Divânı'ndan Seçmeler, Ankara 1992
KURNAZ, Cemal, Hayalî Bey Divanı'nın Tahlihi, İstanbul 1996
KUTKAN, Şevket, Nedim Divânı'ndan Seçmeler, Mersin 1992
PALA, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara 1990

RUHİ DİVANI, Bulak, İstanbul 1287

ŞEHİ DİVANI, Haz. Mustafa İsen-Cemal Kumaz, Ankara 1990

TARLAN, AH Nihad, Ahmed Paşa Divanı, İstanbul 1966

_____, Zatı Divanı, İstanbul 1969

TURAN, Mustafa, "Tarihî Kay. İlg. Nevruz.", Milli Folklor, Bahar-38, Ankara 1998

USULİ DİVANI, Haz. Mustafa İsen, Ankara 1990